

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

No7

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 325 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-iyulda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Luis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Suv tarkibining wireless waterlight qurilmasi ishlashiga ta'siri va iqtisodiy samaradorligini matematik model asosida tahlil qilish	14
Kungiratbay Sharipov, Ma'ruf Nurmanov	
O'zbekistonda aholi ish bilan bandligini oshirishda davlatning roli	20
Juraqulov Baxrimurod Ilxomovich	
BIM texnologiyasi: zamonaviy qurilish sohasida samaradorlik va shaffoflik omili	26
Usmonov F.B., Rajabova A.Sh.	
Nodavlat oliy ta'lim muassasalarida marketing faoliyati samaradorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish	31
Yuldashov Isomiddin Sidiqov	
Korxona iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda diversifikatsiya strategiyasining roli	35
Alimatova Shoxsanam Abdumalik qizi	
Модели совместного развития человеческого капитала и искусственного интеллекта в цифровую эпоху	40
Явкачев Шохзод Зайниддин углы	
Navigating sustainable development: management challenges and solutions in the oil and gas sector	49
Kudratkhodjaeva Ziyoda Kamol kizi	
Banklarda moliyaviy barqarorlikning nazariy asoslari	56
Djalilov G'ayrat Qaxramanovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda turizm industriyasidan foydalanishda xorijiy mamlakatlar tajribalari	66
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich	
O'zbekistonda barqaror davlat qarzi siyosatini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari	71
Sayfutdinov Xasanboy Dilshodovich	
Международный опыт сельскохозяйственного налогообложения и возможности его применения в узбекистане	76
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
Economic analysis and development strategy of the composites market in the regions of Uzbekistan	81
S.S.Sidiqov, A.A.G'ulomov, B.R.Tillayeva	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mustaqillikning kutilayotgan istiqbollari va hozirgi natijalari	88
Muxamedov Ravshan Zafarovich	
Elektron tijoratni soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish yo'llari	93
Homidov Baxtiyor Rahimberdievich	
Investitsion jozibadorlik konsepsiyasi va uning strategik ahamiyati	99
Otaboyev Axmed Maxsudbek o'g'li	
Beomeditsina signallarini xaar veyvletlari va bo'lak veyvletlari yordamida raqamli ishlash	105
Uraqov Shokir Ulashovich	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishning ahamiyati, tartibi va takomillashtirish yo'llari	112
Istamova Sojida Kaxarovna	
The role of all kinds of transports (road, rail, air, and water) in the modern enhancement of tourism logistics in Uzbekistan	117
Egamberdiyeva Yulduz, Turdiyeva Maftuna	
Sanoat korxonalarida kapitalarini samaradorligini oshirishning baholashning zamonaviy usullarining xususiyatlarida nazariy va amaliy farovonlik sari	126
Muradov Botir Xayat	
Инструменты планирования урбанизации: методика анализа планового распределения средств в программе «обод махалля» на основе балльной оценки	136
Салимова Юлдуз Исаковна	
Socio-economic aspects and contemporary theories of higher education finance	141
Karlibaeva Gulshat	

Transformatsiya jarayonida innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirish yo'llari.....	147
Absamatov Anvar Ergashovich	
Перспективы цифрового развития сектора материального производства.....	153
С. И. Протасеня, Г. Ж. Аллаева	
«Sustainable logistics practices. Minimizing carbon emissions in global supply chains»	161
Suleymonova Ezoza, Alimova Bonu	
Analyzing the need for Tourism logistics development in Uzbekistan	169
Nigmatova Malika	
Management strategies for sustainable tourism development in emerging destinations (a case study of Samarkand, Issyk-kul, and Khiva).....	177
Sabina Uroкова	
Qashqadaryo viloyatida turizm sohasini strategik rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari va ularning qo'llanilishi.....	184
Daminova Barno Esanovna	
Опыт турции в управлении миграционными кризисами	189
Бегматов Хусанбек	
Bulutli texnologiyalar orqali korxona buxgalteriya tizimini raqamlashtirish va samaradorlikka erishish.....	193
Soibov Nozimbek Faxriddin o'g'li	
Barqaror rivojlanish doirasida jismoniy shaxslarni kreditlash tizimini isloh qilishning institutsonal asoslari.....	197
Xalekeyeva Zoya Pirniyazovna, Akmal Abdurahmonov Nurmamatovich	
Moliyaviy outsorsing xizmatlari bozori rivojlanishini takomillashtirishning swot tahliliga asoslangan innovatsion mexanizmlari	202
San'atbek Komilovich Salayev, Umidbek Komiljanovich Babajanov	
Transformatsiya jarayonlari sharoitida iqtisodiyot tizimi faoliyati va prognozlashning nazariy asoslari	214
Alimov Fazliddin Xalimovich	
Пути совершенствования подхода к финансированию проектов, реализуемых на принципах промышленной кооперации.....	220
Котов В.А., Шадиева Д.Х.	
Yuksalish salohiyatini yuksaltirishda boshqaruv xodimlari qobiliyatidan foydalanish masalalar	225
Ayubxon Qutbiddinov Bosit o'g'li	
Bank xizmatlari ommabopligini oshirish yo'llari.....	228
Kasimova Muxlisa Anvar qizi	
Chemical industry in uzbekistan: challenges and development	235
Kudaynazarova Dilnaz Koshkarbaevna	
Samarqand viloyatida tabiiy turistik resurslardan samarali foydalanish usullarini takomillashtirish orqali bandligini oshirish imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Muhriddin Musoqul o'g'li	
Globallashuv sharoitida ekologik xavflarni kamaytirishda yashil iqtisodiyotning ahamiyati.....	246
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna	
Qibray tumanining 2021-2023-yillarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish holati.....	249
Siddikov Alisher Ismoilovich	
Davlat xaridlari tizimida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish: xalqaro tajribalar tahlili	253
Majidov Nizom Baxramovich	
Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi.....	259
Ermatov Nosir Tohirovich	
Aholi farovonligi darajasiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlarni ekonometrik baholash	265
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Allamurodova Zuxra Alibekovna	
Сектор услуг как стратегический фактор структурной трансформации экономики Узбекистана.....	272
Кадыров Абдурашид Маджидович, Ахмедиева Алия Тохтаровна	
O'zbekistonda valyuta kursini shakllanish holati prognozlari.....	280
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	

Проблемы бухгалтерского учета в условиях цифровизации экономики	288
Абдуллаев Абдурауф	
Raqamli texnologiyalar sharoitida xizmat ko'rsatish korxonalarida iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish strategiyalari	299
Kuldoshev Lazizjon Sharifovich	
Davlat boshqaruvi organlarining strategik rejalarini ishlab chiqish bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi	303
Dilshod Pulatov, Xamidaxon Akbarova, Dildora Mirzaeva	
Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligi ta'minlash	310
Mamatov Sardor Axmatjonovich, Mavlanov Nuriddin Boyqobilovich, Sattarov Nodirjon Absalomovich	
Ziyorat turizmini rivojlantirishda halol standartlarini qo'llashning nazariy, uslubiy va konseptual asoslari	315
Azizova Saodat Xabibulloyevna	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish bo'yicha yevropa tajribasi	320
Karlibaeva Gulshat	

OLIY TA'LIM MUASSASALARINI MOLIYALASHTIRISH BO'YICHA YEVROPA TAJRIBASI

Karlibaeva Gulshat

PhD, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

E-mail: karlibaeva.gulya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-8724-9337>

Annotatsiya: Maqola Yevropa mamlakatlarida joriy etilgan oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish modellarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Qiyosiy yondashuv asosida moliyaviy tizimlarning 3 asosiy turi ko'rib chiqiladi. Universitet avtonomiyasi darajasi, moliyalashtirish manbalari tuzilishi va institutsional barqarorlik o'rtasidagi munosabatlarga alohida e'tibor qaratiladi. Moliyaviy oqimlarni diversifikatsiya qilish, universitetlar avtonomiyasini kengaytirish va natijalarga asoslangan moliyalashtirishga o'tish tendentsiyalarini Yevropaning aksariyat mamlakatlarida kuzatish mumkin. Shuningdek, barqaror moliyalashtirish tizimini shakllantirishga kompleks yondashuv zarurligi, jumladan, davlat va xususiy ishtiroki mutanosibligini ta'minlash, grant mexanizmlarini ishlab chiqish va resurslarni taqsimlashning natijaga yo'naltirilgan tamoyillarini joriy etish zarurligi to'g'risida xulosa qilinadi.

Kalit so'zlar: moliyalashtirish, modellar, investisiya, Yevropa mamlakatlari, tahlil, tajriba, afzalliklar.

Abstract: This article is dedicated to the analysis of funding models for higher education institutions implemented in European countries. Based on a comparative approach, three main types of financial systems are examined. Particular attention is given to the relationship between the level of university autonomy, the structure of funding sources, and institutional stability. The trend towards diversifying financial flows, expanding university autonomy, and transitioning to results-based funding can be observed in most European countries. It is concluded that a comprehensive approach to the formation of a sustainable funding system is necessary, including ensuring proportionality of public and private participation, developing grant mechanisms, and implementing results-oriented principles for resource allocation.

Keywords: funding, models, investment, European countries, analysis, experience, advantages.

Аннотация: Данная статья посвящена анализу моделей финансирования высших учебных заведений, применяемых в европейских странах. На основе сравнительного подхода рассматриваются три основных типа финансовых систем. Особое внимание уделяется взаимосвязи между уровнем автономии университетов, структурой источников финансирования и институциональной устойчивостью. Отмечается тенденция диверсификации финансовых потоков, расширения автономии университетов и перехода к финансированию, основанному на результатах, в большинстве европейских стран. Делается вывод о необходимости комплексного подхода к формированию устойчивой системы финансирования, включающего обеспечение пропорциональности государственного и частного участия, разработку грантовых механизмов и внедрение принципов распределения ресурсов, ориентированных на результат.

Ключевые слова: финансирование, модели, инвестиции, европейские страны, анализ, опыт, преимущества.

KIRISH

Global o'zgarishlar, raqamlashtirish va bilim sohasida raqobat kuchayib borayotgan sharoitda oliy ta'lim tizimi nafaqat malakali kadrlar tayyorlash vositasi, balki innovatsion, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish katalizatori sifatida ham xizmat qilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarini (OTM) samarali va barqaror moliyalashtirish ularning akademik sifati, ta'lim xizmatlaridan foydalanish imkoniyati, xalqaro raqobatbardoshligini ta'minlash va jamiyatning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shishning asosiy shartiga aylanmoqda.

Oxirgi 10 yil davomida Yevropa davlatlari oliy ta'limni moliyalashtirishni tashkil etishda keng ko'lamli ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy modellarni aks ettiruvchi turli yondashuvlarni namoyish etdilar. Tarixiy an'analar va

davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlariga qarab, milliy tizimlar markazlashgan davlatdan bozorga va gibrid sxemalarga qarab farqlanadi, ular xususiy sektor va talabalarining o'zlarini ta'limni birgalikda moliyalashtirishga faol jalb qiladi.

Shu bilan birga, budget cheklovlar, demografik o'zgarishlar va samaradorlik va shaffoflikka bo'lgan talablar fonida, aksariyat Yevropa mamlakatlari moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilishga, universitetlar avtonomiyasini mustahkamlashga va resurslardan foydalanish samaradorligiga yo'naltirilgan modellarni amalga oshirishga intilmoqda. Ushbu tendentsiyalar samaradorlikka asoslangan moliyalashtirish mexanizmlarini mustahkamlash, shartnomaviy tadqiqotlar va xalqaro akademik hamkorlikni rivojlantirish bilan birga keladi.

Tadqiqotning dolzarbligi o'tish iqtisodiyotiga ega mamlakatlarda, shu jumladan postsovet davlatlarida oliy ta'limni moliyalashtirish tizimini isloh qilishning mumkin bo'lgan asosi sifatida Yevropa tajribasini o'rganish zarurati bilan bog'liq. Bunday mamlakatlar uchun ta'limning ijtimoiy missiyasini saqlab qolish va cheklangan resurslar sharoitida universitetlarning institutsional barqarorligini oshirish zarurati o'rtasidagi muvozanatni topish muhim vazifadir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish masalalari ta'lim iqtisodiyoti, ta'lim siyosati va universitet boshqaruvi sohasidagi tadqiqotchilar uchun markaziy mavzu hisoblanadi. Yevropa va xalqaro yetakchi olimlar moliyalashtirishni tashkil etishda turli yondashuvlarni, modellarning institutsional barqarorlikka, akademik avtonomiyaga va ta'limning ochiqligiga ta'sirini ko'rib chiqqan.

Bu sohadagi nufuzli Gollandiyalik tadqiqotchilardan biri Ben Jongbloed bo'lib, u o'z asarlarida universitet daromadlari manbalarini batafsil tasniflab, davlat grantlari, o'qish to'lovlari, tadqiqot daromadlari va xizmat ko'rsatish daromadlarini yoritib beradi. Uning ta'kidlashicha, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish universitetlarning moslashuvchanligini oshiradi, lekin boshqaruv yukining ortishi va shaffoflik zarurati bilan birga keladi.

Jahon Bankining oliy ta'lim dasturlari sobiq koordinatori Jamil Salmi o'z asarlarida resurslarni taqsimlashda, xususan, samaradorlikka asoslangan moliyalashtirish mexanizmlari orqali davlat tomonidan strategik yondashuv muhimligini ta'kidlaydi. Salmiyaning so'zlariga ko'ra, aynan shunday modellar universitetlarga uzoq muddatli maqsadlarga - ta'lim sifati, xalqaro obro'-e'tibor va ilmiy samaradorlikka e'tibor qaratish imkonini beradi.

Polshaning Poznan universiteti professori Marek Kwiek, Markaziy va Sharqiy Yevropadagi oliy ta'limni o'zgartirish bo'yicha mutaxassis o'z tadqiqotida ta'kidlaganidek, o'tish davri iqtisodiyotiga ega mamlakatlar institutsional beqarorlik va siyosiy qarorlarga qaramlik bilan ajralib turadi. Uning ta'kidlashicha, ushbu mamlakatlarda moliyalashtirish tizimini muvaffaqiyatli isloh qilish aniq me'yoriy-huquqiy baza, natijalarni baholashning barqaror mexanizmi va davlatning muvozanatli roli bilan mumkin.

Yevropa universitetlari assotsiatsiyasi vakillari Mariya Estermann va Tomas Bennetot Pruvot tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda moliyalashtirishning analitik asosini ishlab chiqishga muhim hissa qo'shdi. 2018-yildagi "Yevropadagi universitet avtonomiyasi II" hisobotida ular universitetlarning moliyaviy, tashkiliy, akademik va kadrlar sohalarida avtonomiya darajasini baholash metodologiyasini taklif qilgan. Moliyaviy avtonomiya natijalar uchun javobgarlik bilan chambarchas bog'liq, ayniqsa ishlab chiqarishga asoslangan moliyalashtirish modeliga ega mamlakatlar bo'yicha tahlil sifatida keltirgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Yevropa mamlakatlarida, jumladan Germaniya, Frantsiya, Buyuk Britaniya, Niderlandiya va Shvetsiyada oliy ta'limni moliyalashtirishning milliy modellarini o'rganish va solishtirishga qaratilgan sifat va miqdoriy yondashuvlarga tayanadi. Bu mamlakatlarning tanlanishi ularning oliy ta'limni boshqarishning tarixiy an'analari, davlat ishtiroki darajasi, universitetlar avtonomiyasi darajalari va budgetdan tashqari mablag'larni jalb qilish mexanizmlaridagi farqlari bilan bog'liq. Bu diapazon universitetlarni moliyalashtirishning Yevropa modellarining asosiy tipologiyalarini qamrab olish imkonini beradi.

Empirik ma'lumotlarning asosiy manbalari:

statistik ma'lumotlar bazalari Eurostat, OECD;

Yevropa Komissiyasining tahliliy hisobotlari;

universitetlarni budget va budgetdan tashqari qo'llab-quvvatlashni tartibga soluvchi milliy normativ hujjatlar;

ta'lim iqtisodiyoti, oliy ta'limni boshqarish va davlat moliyasi bo'yicha ilmiy-nazariy jurnallarda chop etilgan ilmiy maqolalar.

Tadqiqot metodologiyasi bir nechta qo'shimcha yondashuvlarni o'z ichiga oladi:

Normativ va strategik hujjatlar mazmunini tahlil qilish: Tahlil qonun hujjatlari, oliy ta'limni rivojlantirish

strategiyasi, budjetlashtirish qoidalari, subsidiyalarni taqsimlash va talabalar to'lovlarini tartibga solish masalalarini qamrab oldi. Kontent-tahlildan maqsad har bir davlatning huquqiy va dasturiy hujjatlarida mustahkamlangan moliyalashtirish tamoyillari va mexanizmlarini aniqlashdan iborat edi.

Universitet daromadlari va xarajatlarning tarkibiy tahlili: Oliy ta'lim muassasalarining budjet tuzilmalari manba turlari (davlat tomonidan moliyalashtirish, o'qish uchun to'lovlar, grantlar, homiylik va kontrakt faoliyati) va mablag'lardan foydalanish yo'nalishlari (ish haqi, ilmiy tadqiqot, infratuzilma, ma'muriy xarajatlar va boshqalar) bo'yicha taqqoslandi. Bu moliyaviy modellarning diversifikatsiyasi va barqarorligi darajasini baholash imkonini berdi.

Budjet mexanizmlarining qiyosiy va kontrastiv tahlili: Blok grantlar tizimlari, natijaga asoslangan moliyalashtirish, loyiha asosida moliyalashtirish va tender tartib-qoidalari va subsidiyalar orqali taqsimlash mexanizmlari taqqoslandi. Olingan mablag'larni boshqarishda universitetlarning avtonomiyalari ulushiga alohida e'tibor qaratildi.

Moliyalashtirish modellarining ta'lim va muassasa natijalariga ta'sirini baholash: Tahlilning ushbu qismida moliyaviy model turi va ta'lim jarayoni sifati, akademik erkinlik, ilmiy natijalar va universitetlarning xalqaro raqobatbardoshligi o'rtasidagi bog'liqlikka bag'ishlangan tadqiqotlar ko'rib chiqildi.

Tizimlarning ishlashi kontekstini o'rganishning sharhlovchi yondashuvi: Rasmiy mexanizmlar bilan bir qatorda, ta'lim sohasidagi davlat ijtimoiy siyosati, universitetning o'zini o'zi boshqarish an'analari, demografik tendentsiyalar, siyosiy va iqtisodiy sharoitlar kabi kontekstual omillar hisobga olindi.

Shunday qilib, qo'llaniladigan kompleks yondashuv Yevropa universitetlarining moliyaviy tizimlarini chuqur tavsiflash, tuzilmaviy xususiyatlarini aniqlash va boshqa mamlakatlarda, shu jumladan, Markaziy Osiyoda oliy ta'limni modernizatsiyalash sharoitida o'tkazish va moslashish uchun yuqori salohiyatga ega sohalarni aniqlash imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlil shuni ko'rsatmoqdaki, Yevropa mamlakatlarida oliy ta'limni moliyalashtirishning 3 asosiy modeli mavjud bo'lib, ularning har biri davlat, universitetlar va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning ma'lum bir falsafasini aks ettiradi:

Davlat modeli. Ushbu model universitetlarni davlat budjetidan to'g'ridan-to'g'ri markazlashtirilgan moliyalashtirishning keng tarqalganligi bilan tavsiflanadi. Talabalar odatda o'qish to'lovlaridan ozod qilinadi. Davlat oliy ta'limni rivojlantirishning strategik yo'nalishlarini belgilash bilan birga, soha barqarorligi uchun to'liq javobgarlikni o'z zimmasiga oladi. Misol tariqasida Germaniya va Frantsiya universitetlari ushbu modeldan foydalanadi va bu modelning afzalligi sifatida ta'limning yuqori darajada ekanligi, ijtimoiy tengsizlikni minimallashtirishga qaratilganini ko'rishimiz mumkin.

Aralash model. Bu asosiy davlat mablag'lari, o'rtacha talaba to'lovlari, tadqiqot kontraktlaridan olingan daromadlar va xususiy sektor ishtirokining muvozanatli kombinatsiyasi. Masalan, Niderlandiya va Shvetsiyada foydalaniladigan ushbu model afzalliklari yuqori moslashuvchanlik, innovatsiyalarni rag'batlantirish hamda tadqiqot faoliyatida biznes ishtirokini keltirishimiz mumkin.

Bozor modeli. Budjetdan tashqari manbalarning yuqori ulushiga asoslanib, birinchi navbatda pullik o'qish (chet ellik talabalar uchun), shuningdek xayriya va investitsiya tushumlari hisobidan. Davlat tomonidan moliyalashtirish asosan tanlovlar va grantlar hisobidan amalga oshiriladi. Masalann, Buyuk Britaniyada ushbu modelni amalga oshirish afzalliklari sifatida universitetlarning yuqori avtonomiyasi va kuchli xalqaro raqobatbardoshligini ko'rishimiz mumkin (1-jadval).

1-jadval: Moliyalashtirish modellarining qiyosiy jadvali

Model	Mamlakatlar	Moliyalashtirish manbalari	To'lovlar	Universitetlarning avtonomiyasi
Davlat	Germaniya Frantsiya	Davlat budjeti	Mavjud yoki ramziy	Cheklangan
Aralash	Niderlandiya Shvetsiya	Budjet, o'qish, xususiy grantlar	O'rtacha	O'rtacha - Yuqori
Bozor	Buyuk Britaniya	Ta'lim uchun to'lovlar, xususiy investitsiyalar, kontraktlar	Yuqori (ayniqsa, xalqaro talabalar uchun)	Yuqori

Universitetlarning mustaqilligini oshirish ularning moliyaviy mas'uliyatini oshirish bilan bevosita bog'liq. O'z daromadlarini mustaqil boshqarish huquqiga ega bo'lgan universitetlar resurslarni taqsimlash, dasturlarni moslashtirish va budjetdan tashqari mablag'larni jalb qilishda ancha moslashuvchan.

Moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish oliy ta'lim muassasalarining tashqi iqtisodiy zarbalarga chidamliligini oshiradi, jumladan, davlat subsidiyalarining qisqarishi yoki ta'lim xizmatlariga talabning kamayishi.

Ko'pgina Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida kuzatilgan samaradorlikka asoslangan moliyalashtirish mexanizmlarining joriy etilishi universitetlar o'rtasidagi raqobatni rag'batlantiradi. Bunday modellar akademik ko'rsatkichlarning o'sishini rag'batlantiradi, jumladan nashriyot faolligi, bitiruvchilar soni, xalqaro mobillik va bitiruvchilarning ishga joylashishi.

Aniqlangan tendentsiyalar va munosabatlar 1-jadvalda vizual tarzda taqdim etilgan bo'lib, u avtonomiya darajasi, moliyalashtirish manbalari va oliy ta'lim muassasalarining barqarorligi o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi.

Oliy ta'limni moliyalashtirishning Yevropa modellari tahlili barcha mamlakatlar uchun birdek samarali bo'lgan universal yondashuv yo'qligini tasdiqlaydi. Har bir milliy tizim davlat, jamiyat va universitetlar o'rtasidagi tarixan o'rnatilgan munosabatlarni, qonunchilik bazasining o'ziga xos xususiyatlarini, demografik vaziyatni va ijtimoiy ustuvorliklarni aks ettiruvchi o'z moliyalashtirish arxitekturasini quradi.

Shunday qilib, dominant ijtimoiy modelga ega bo'lgan mamlakatlarda (masalan, Germaniya va Frantsiya) ta'lim va ijtimoiy adolatning mavjudligini ta'minlash vositasi sifatida davlat moliyalashtirishga e'tibor qaratiladi. Bu mamlakatlarda davlat oliy ta'limni rivojlantirish yo'nalishlarini belgilashda asosiy rol o'ynashda davom etmoqda va universitetlarni kafolatlangan hajmdagi resurslar bilan ta'minlaydi. Biroq, bu model ko'pincha universitetlarning cheklangan avtonomiyasi, yuqori darajada tartibga solinadigan xarajatlar va moslashuvchan budjet mexanizmlarining past ulushi bilan birga keladi.

Shu bilan birga, bozor yoki aralash yondashuvni amalga oshiruvchi mamlakatlarda (masalan, Buyuk Britaniya, Niderlandiya, Shvetsiya) universitetlarning yuqori institutsional avtonomiyasi, resurslar uchun raqobat elementlarining mavjudligi, faoliyat samaradorligiga asoslangan moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish mavjud. Ushbu vositalar oliy ta'lim samaradorligini oshirishga, akademik natijalarni, xalqaro faollikni va innovatsiyalarni rag'batlantirishga yordam beradi. Ammo shuni hisobga olish kerakki, avtonomiyaning o'sishi ko'pincha universitetlarning o'zlari darajasida boshqaruv malakasining yuqori darajasiga bo'lgan ehtiyoj bilan birga keladi.

Iqtisodiyotlari o'tish davridagi mamlakatlarda (jumladan, O'zbekiston, Qozog'iston, Gruziya kabi postsovet davlatlari) Shvetsiya va Niderlandiya modeli alohida qiziqish uyg'otadi, u barqaror davlat qo'llab-quvvatlashini pullik xizmatlarni nazorat ostida joriy etish va ilmiy va ta'lim faoliyatida biznes ishtirokini birlashtiradi. Ushbu mamlakatlar o'rtasidagi muvaffaqiyatli muvozanatni namoyish etadilar:

- aholining keng qatlamlari uchun oliy ta'limdan foydalanish imkoniyatini kafolatlash;
- universitetlarning institutsional avtonomiyasi;
- resurslarni taqsimlashning shaffof va raqobatbardosh mexanizmlari;
- ilmiy natijalar va o'qitish sifatiga e'tibor qaratish.

Alohida ta'kidlash joizki, an'anaviy budjet modelidan diversifikatsiyalangan modelga o'tish aniq me'yoriy-huquqiy bazani, moliyaviy hisobot, monitoring va faoliyat samaradorligini baholash tizimini yaratishni talab qiladi. Shuningdek, aholining madaniy va ijtimoiy-psixologik munosabatlarini, ayniqsa, to'lovlarni joriy etish yoki oshirish masalalarida hisobga olish muhimdir.

Bundan tashqari, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, universitetlarning institutsional barqarorligi daromadlarni diversifikatsiya qilish bilan - ham davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, ham pullik dasturlar, xalqaro loyihalar, kontrakt tadqiqotlari va xususiy sektor bilan hamkorlik orqali ortadi. Biroq, bunday o'tish ijtimoiy zaif guruhlar uchun ta'lim olish imkoniyatini kamaytirish hisobiga amalga oshirilmasligi juda muhimdir.

Shunday qilib, o'tish davridagi mamlakatlardagi oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishning samarali modelini shakllantirishda ham Yevropa tajribasi, ham milliy xususiyatlarni hisobga olish kerak. Shu nuqtai nazardan, strategik muhim yo'nalishlar - muhandislik ta'limi, amaliy fanlar, pedagogik va tibbiyot xodimlariga yo'naltirilgan budjet ta'minotining asosiy hajmini saqlab qolgan holda samarali moliyalashtirish elementlarini o'z ichiga olgan aralash modellardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Oliy ta'limni moliyalashtirish bo'yicha Yevropa tajribasi siyosiy, iqtisodiy va madaniy kontekstlarning xilma-xilligini aks ettiruvchi keng va ko'p qirrali yondashuvlarni namoyish etadi. Davlat hukmronlik qiladigan modellardan bozor va aralash tizimlargacha, ularning har biri o'ziga xos tamoyillar asosida qurilgan va samaradorlik, tenglik va barqarorlik bilan bog'liq afzallik va muammolarga ega.

Tahlil davomida aniqlangan asosiy tendentsiyalar:

- oliy ta'lim muassasalarining institutsional mustaqilligini oshirish;

- samaradorlikni moliyalashtirish rolini oshirish;
- xususiy sektorni tadqiqot va ta'lim tashabbuslariga faol jalb etish;
- ta'lim olish imkoniyatini saqlab qolgan holda moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilishga intilish.

Globalashuv va universitetlar o'rtasida kuchayib borayotgan raqobat sharoitida oliy ta'limni moliyalashtirishning barqaror, moslashuvchan va raqobatbardosh tizimini yaratish quyidagi strategik yo'nalishlarga asoslangan tizimli yondashuvni taqozo etadi:

Davlat va xususiy sektorning mutanosib ishtirokini ta'minlash: Davlat ta'limning qulayligini ta'minlash va jamoat manfaatlarini himoya qilishda hal qiluvchi rol o'ynashda davom etmoqda, biroq xususiy investitsiyalarni, jumladan, biznes sheriklik va homiylikni jalb qilish universitetlarning moliyaviy tuzilmasini modernizatsiya qilishning ajralmas elementiga aylanmoqda.

Grantlarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini ishlab chiqish va kontrakt tadqiqotlari: Raqobatbardosh va loyihalarni moliyalashtirish vositalari ilmiy faollikni oshirishga yordam beradi, fanlararo tadqiqotlarni rag'batlantiradi va tashqi mablag'larni, shu jumladan xalqaro va korporativ manbalarni jalb qilishni rag'batlantiradi.

Samaradorlikni moliyalashtirish tizimlarini joriy etish: Bitiruvchilar soni, bandlik ko'rsatkichlari, nashrlar faolligi va xalqaro hamkorlik kabi akademik va institutsional ko'rsatkichlarga asoslangan mexanizmlar universitetlarning mas'uliyatini oshirish va resurslarni yanada samarali taqsimlashni ta'minlashga yordam beradi.

Universitetlarning ijtimoiy missiyasini qo'llab-quvvatlash: Islohotlarni amalga oshirishda ta'limni ortiqcha tijoratlashtirishga yo'l qo'ymaslik kerak. Talabalarning zaif toifalarini qo'llab-quvvatlash, inklyuziv dasturlarni ishlab chiqish va fundamental ta'lim va akademik erkinlik sohasidagi ustuvorliklarni saqlab qolish asosiy tamoyillar bo'lib qolmoqda.

Ushbu sohada keyingi ilmiy tadqiqotlar turli moliyalashtirish modellarining ta'sirini chuqur empirik tahlil qilishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak:

- talabalar va o'qituvchilarning akademik harakatchanligi;
- tadqiqot samaradorligi va innovatsion salohiyati;
- universitetlarning mahalliy hamjamiyatga integratsiyalashuvi va ularning hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga qo'shgan hissi.

Bundan tashqari, resurslar uchun xalqaro raqobat, iqtidorlar oqimi va turli darajadagi va profildagi akademik institutlar o'rtasidagi notekis moliyalashtirish bilan bog'liq xavflarni baholash muhim yo'nalish bo'ladi.

Shunday qilib, Yevropa tajribasiga asoslanib, turli darajadagi rivojlanish va institutsional etuklikka ega bo'lgan mamlakatlar, jumladan, o'tish davri iqtisodiyotiga ega bo'lgan mamlakatlar uchun moslashtirilgan, moslashuvchan va muvozanatli yechimlar ishlab chiqilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. OECD (2023). Education at a Glance.
2. Eurydice: National Student Fee and Support Systems, 2022
3. Jongbloed, B. Higher Education Funding Systems, 2015
4. Salmi, J. The Challenge of Establishing World-Class Universities. Tertiary Education Financing Models, 2017
5. Kwiek, M. Changing European Academics. 2021
6. Estermann, M., Bennetot Pruvot, T. University Autonomy in Europe II, 2018
7. Marginson, S. High Participation Systems of Higher Education, 2016

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
